

Ο ΕΦΥΣΗΧΑΣΜΟΣ ΣΚΟΤΩΝΕΙ

Από την Αρχιουναξία

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΜΠΕΤΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ _____ 4-5

Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΠΤΙΚΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ
Γράφει ο κοπτολόγος Ιωάννης Φουρτούνας _____ 6-7

Ο ΚΑΒΑΦΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΟΥ ΚΛΕΙΣΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
Του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου Γ' Μέρος _____ 8-10

ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
Του Γ. Βλάχου _____ 11-14

ΠΑΡΟΙΚΙΑΚΟ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟ ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ
Του Λάμπρου Μπενοβία _____ 15

ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Του Γεωργίου Δροσίνη (1924) Β' Μέρος _____ 16-17

ΑΜΠΕΤΕΙΟΣ ΣΗΜΕΡΑ _____ 23-25

ΚΑΛΜΟΣ ΥΓΕΙΑ «ΟΖΟΝΟΘΕΡΑΠΕΙΑ»
Του Δρ. Μιλτιάδη Ραδόπουλου-Μαρνέλλου _____ 29-30

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ «Τα λόγια της Πλώρης» _____ 32-33

ΕΔΩ ΑΜΠΕΤΕΙΟΣ Εκθέσεις και εργασίες των μαθητών της Αμπετείου Σχολής Φεβρουάριος 1959 _____ 34-39

Τα λιμνάζοντα νερά δυσοσμούν. Μετατρέπονται σε έλη τα έλη σε ελονοσία και η επιδημία σε θάνατο. Μια απλή παρομοίωση για να μας κινητοποιήσει στις επιλογές μας και στις κεκτημένες συνήθειές μας. Οι μικτοί γάμοι ομόθησκοι και μη, συνεχίζονται με καλπάζοντα ρυθμό. Η ελληνική γλώσσα σαν επακόλουθο ολοένα και περισσότερο στο περιθώριο. Στο σπίτι η τηλεόραση στα αραβικά προγράμματα σε αναγκαστική προτίμηση από τα ελληνικά. Οι μοναδικοί εναπομείναντες ελληνικοί χώροι πληρούν το 10% λόγω παντελούς ελλείψεως συστηματικής επικοινωνίας.

Με αυτόν τον ρυθμό, πάροικοι αδελφοί μου, ηγούμεθα ολοταχώς με πέμπτη στον αφανισμό. Εάν κοιτάζετε έναν κατάλογο μαθητών στα σχολεία σε επώνυμα θα τα δείτε όλα ξένα. Δεν είναι μακριά όταν μια μέρα ξυπνήσουμε και δούμε κάποιαν εικόνα σαν αυτή του Πορτ-Σάιντ, της Ισμαηλίας της Μανσούρας, του Σουέζ κ.λ.π. Εμείς θα έχουμε επιπλέον τους μουσειακούς χώρους για ξενάγηση. Ενας τέτοιος χώρος έχει ήδη ξεκινήσει στον οποίον μάλιστα έβαλα και μερικά κειμήλια. Κάνετε μια βόλτα στην Αχιλλοπούλειο δεν βλέπτε.

“Με απαισιοδοξία και πίκρα μας ποτίζετε κ. Παπαφωτίου” θα έλεγε κάποιος αναγνώστης διαμαρτυρούμενος. Η απάντηση είναι ΟΧΙ. Το έχω ξαναπεί από βήματος ότι η παροιμία πρέπει να αναβιώσει στις επόμενες γενιές και αυτός είναι ο βασικός σκοπός μου που έχω επιστρέψει στις ρίζες μου όπου εργάζομαι και ερευνώ το θέμα αυτό της αναβίωσης, σε απάντηση άστοχων ερωτήσεων και σχολιασμών της παρουσίας μου εδώ στην γενέτειρά μου.

Τώρα βέβαια αποκαλύπτομαι διότι έφθασε η ώρα για την πολυπόθητη κίνηση της επανδρώσεως των σχολείων μας σε επίπεδο μαθητικής ανακυκλώσεως. Δεν θα δώσω περισσότερα στοιχεία επί του παρόντος μέχρις ότου έχω το τελικό σχέδιο εφαρμογής του. Το έχει ήδη ξεκινήσει ο Μακαριώτατος με την Θεολογική Σχολή, και ο μακαριστός Πέτρος με τα Τεχνικά Λύκεια τα οποία όμως δεν πρόλαβε. Μαζί είχαμε σχεδιάσει την μαθητική ανακύκλωση. Δεν αρνούμαι ότι το έργο είναι δύσκολο, αλλά μέχρι τώρα το μονοπάτι είναι βατό. Σε προσεχείς ομιλίες μου θα αναφερθώ στο θέμα με την θέση μου σταθερή “Η ΚΑΡΔΙΑ ΜΙΑΣ ΠΑΡΟΙΚΙΑΣ ΚΤΥΠΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΤΑΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΝ ΧΡΗΣΕΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΤΟΥΣ”. Εδώ να κλείσω το άρθρο μου αυτό πιστεύοντας ότι τα νερά έχουν αρκετά ταραχτεί με κίνδυνο την πλημμύρα.

Τριμηνιαίο Περιοδικό του Συλλόγου Αμπετείου Σχολής

Εκδότης: Νικόλας Βαδής
Πρόεδρος Συλλόγου Αμπετείου Σχολής
Καλλιτεχνικός Διευθυντής: Αγγελ Νάκλα

Αρχιουναξίας: Γρηγόριος Παπαφωτίου

Επιμέλεια: Νικόλας Βαδής, Σμάρω Βογιατζή

100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΜΠΕΤΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ

Στη φωτογραφία από αριστερά: Χρ. Ρεπανή, Α. Μιχελή, Γρ. Παπαφορτίου, Δημ. Παπαδόπουλος, Βασ. Λιούρης, κα Παπαδοπούλου, Στελλάκης Κ., κα Στελλάκη, Α. Μοσχίδης, κα Κιόττη, Σπ. Κιόττης, Κ. Κούκης, ο μικρός Μιχελής Κ., Σταύρου Γ., Κονάς Θ., Καμπάνη, Βασ. Μεθοδίου, Στ. Μεθοδίου.
Αμπέτειος Σχολή 1964

Σύντομο βιογραφικό των αδελφών Αμπέτ

Αμπέτ. Δύο αδελφοί, Ραφαήλ και Ανανίας. Κατήγοντο εκ Βάαλβεκ της Συρίας, εγεννήθησαν αμφότεροι εν Καΐρω, ο μεν Ραφαήλ τω 1780 κα απέθανεν αυτόθι τω 1866, ο δε Ανανίας τω 1790 και απέθανεν εν Αλεξανδρεία τω 1860. Εμπορευθέντες εν Αιγύπτω και κατοπιν εν Αγγλία ίδρυσαν Τράπεζαν εν Λονδίνω, όντες υπήκοοι Έλληνες και δημόται Σύρου. Τω 1865 δια διαθήκης του Ραφαήλ, εκτελεστού παλαιού αμφοτέρων πόθου, ίδρυσαν την Αμπέτειον Σχολήν εν Καΐρω εις την συνοικίαν Τζουβανία, προικίσαντες αυτήν δια 2500 φεδδανίων γής, ήτις σήμερα αποφέρει περί τας 13 χιλ. λιρών

ετησίως. Λόγω των τότε πολιτικών περιστάσεων, έβηκαν αυτήν υπό την πολιτικήν προστασίαν της Ρωσίας, όρισαν δε ισόβιον πρόεδρον της εφορείας τον κατά καιρόν Αρχιεπίσκοπον Σινά. Ο κατά καιρόν πατριάρχης Αλεξανδρείας όρίσθη εκόπτης της θρησκευτικής διδασκαλίας. Το πρωτότυπον της διαθήκης απέμεινεν εις το εν Πετρούπολει υπουργειον Εξωτερικών. Όταν η πόλις εξετάθη προς τον ποταμόν κα το πλήθος των μαθητέων ηυξήθη, η εφορεία ηγόρασε μέγαρον εν οδό Βουλάκ, όπου έκτοτε λειτουργεί. Σήμεραρον έχει τέλειον γυμνάσιον ανεγνωρισμένον υπό της Ελλην. Κυβερνήσεως.

μετά αρτίας εμπορικής σχολής και διαιρείται εις τμήμα ελληνικόν και τμήμα αραβικόν, έχει δε υπερχιλίους μαθητάς. Από τινων ετών ηγέρθησαν αξιώσεις των εκ Συρίας Ορθοδόξων επί της διοικήσεως της Σχολής, ήτις ούτως

αποτελεί μήλον έριδος μεταξύ αυτών και των Ελλήνων. Παρά ταύτα όμως παρέσχε και παρέχει μεγίστας υπηρεσίας εις την εκπολιτιστικήν πρόοδον της Ορθοδόξου κοινωνίας της αιγυπτιακής πρωτεύουσας.

Γ.Δ.Α

Από τα έγγραφα κειμήλια που ευρίσκονται στο Μουσείο της Ιεράς Μονής Σινά

ΙΔΡΥΤΙΚΟΝ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ

Μέγιστον μεν των Θείων δώρων οφείλει λογίζεσθαι ο άνθρωπος το να δύναται να φανή ωφέλιμος αυτού καθότι εκ των νόμων της απείρου του Πλάστου αγαθότητος η ευποιία, αφού αυτή καθ' εαυτήν εξευγενίζει τον άνθρωπον ανυψούσα μέχρι της εννοίας του κατ' εικόνα του Δημιουργού, της αρχικής και ατελευτή του αιτίας και παρόχου πάντων των αγαθών, παραιοκούντων εν αυτώ και μισθόν ανταποδόσεως προς ην απεύδουσιν άπασαι αι εν τω Θεώ πράξεις ημών. Υπό ταιούτων κατεχόμενοι αισθημάτων οι υποφαινόμενοι Αδελφοί Αρνέτ, Ραφαήλ και Ανανίας και φροντίζοντας ασίπαστε υπέρ της ψυχικής σωτηρίας ημών τε και σωμάτων, της οικογενείας ημών, καθήκον δε ιερόν ηγησάμενοι το να συνδράμεν πρωτίστως τας ανάγκας της γεννησάσης κα διαθρεψάσης ημάς πατρίδος Γης, αρκούντως εύκερη προς τούτο κεκτημένοι μέσω αφ' ων εδωρήσατο ημίν ο Κύριος αγαθών, κυριώτεραν μεν έλλειψιν εθεωρήσαμεν την στέρψιν των μέσων της διανοητικής αναπτύξεως της νεολαίας, της τρυφεράς ταύτης ηλικίας ήτις μέλλει μετ' ολίγον ν' αντικαταστήσῃ² την νυν υπάρχουσαν κοινωνίαν της οποίας η ηθική κατάστασις, αυτή καθ' εαυτήν μεν στάσιμος

[Τα τελευταία άρθρα του εσωτερικού Κανονισμού της Σχολής] Άρθρο 59.

(3) Την έκφρασιν της ευαρέσκειας του Σχολάρχου προφορικώς ή εγγράφως δεδομένην. (4) Την ανακοίνωσιν του ονόματος αυτών εις άπασας τας τάξεις όλα της εγγραφής επί του πίνακος της Τιμής. (5) Τα κατ' έτος διδόμενα διδόμενα βραβεία. Άρθρ. 60. Ο παρών κανονισμός θέλει αναγιγνώσκεσθαι εις επήκοον των μαθητών κατά την έναρξιν του σχολικού έτους εν εκάστη τάξει από του διδασκάλου αυτής αντίγραφον δ' αυτού θέλει αναρτηθή εν καταφανεί τόπω εν τω προδομίω της σχολής προς γνώσιν και οδηγίαν των μαθητών. Άρθρ. 61. Ο ιδρυτής, ο Πρόεδρος της Εφορίας και η Εφορία αντίθου την ακριβή τήρησιν των εν τω παρόντι κανονισμών τω Σχολάρχη και τοις διδασκάλοις της Σχολής.

Εν Καίρω τη 2 Νοεμβρίου 1862

Ο Πρόεδρος της Εφορίας
Ο Σινάϊου Κυρίλλος

Ο Ιδρυτής
Ραφαήλ Αρνέτ

Τα μέλη της Εφορίας
Κουκουλάκης και Μπισσάρα

Η προέλευση του κοπτικού αλφαβήτου

Η επίδραση του ελληνικού πολιτισμού στη δημιουργία της κοπτικής γλώσσας και στη διαμόρφωση της χριστιανικής ζωής στην Αίγυπτο

Του Γ. Φορταίνα

Α a alpha	Β b v bida	Γ g gamma	Δ d daida	Ε e ei	Ζ s so	Ζ dz zita	Η e ī ita
Θ th thita	Ι i jauta	Κ k kapa	Λ l laula	Μ m mi	Ν n ni	Ξ ks ksi	Ο o o
Π p pi	Ρ r ro	Σ s sima	Τ t tau	Υ u he	Φ ph phi	Χ kh khi	Ψ ps psi
Ω ō ō au	Ξ ξ zei	Ψ ψ fei	Χ χ khei	Ζ h hori	Χ dž džaudžia	Σ tš tšima	† ti ti

Η Κοπτική είναι η γλώσσα των Κοπτών, ήτοι των αιγυπτίων χριστιανών, δημιουργήθηκε τη χριστιανική περίοδο, στις αρχές του 3^{ου} μ.Χ. αι. και συνέχισε να υπάρχει και μετά την αραβική κατάκτηση, αλλά περί τον 13^ο αι. άρχισε να αφανίζεται, αντικαθιστάμενη σιγά-σιγά από την Αραβική. Παρά το γεγονός όμως ότι έπαψε τους επόμενους αιώνες να χρησιμοποιείται και συγκαταλέγεται σήμερα μεταξύ των λεγομένων «νεκρών» γλωσσών, η Κοπτική συνέχισε να ομιλείται επί μακρό διάστημα χρόνου στην περιοχή της Άνω Αιγύπτου, τη Σάιδα και τις γύρω περιοχές της. Είναι γνωστή η περίφημη επιγραφή της Ροζέττας, ένα διάταγμα του Πτολεμαίου Ε' του Επιφανούς (196 π.Χ), που βρέθηκε το 1799 στην ομώνυμη κωμόπολη της Αιγύπτου και είναι γραμμένο στην ιερογλυφική, τη δημοτική και την ελληνική γραφή. Η σημασία της, ως γνωστόν, έγκειται στο ότι ο Γάλλος Ζαν Φρανσουά Σαμπολιόν μπόρεσε, παραβάλλοντας τα κείμενα, να αποκρυπτογραφήσει την ιερογλυφική γραφή. Η Δημοτική που περιγράφεται στη στήλη της Ροζέττας είναι η τρίτη κατά σειρά μορφή αιγυπτιακής γραφής, μετά τα ιερογλυφικά και τα ιερατικά.

Η κοπτική είναι το τελευταίο στάδιο εξέλιξης της αρχαίας αιγυπτιακής και σχετίζεται με την έντονη παρουσία των Ελλήνων στη Νειλοχώρα, ιδίως από της εποχής του Μ. Αλεξάνδρου, όταν έγιναν και οι πρώτες απόπειρες καταγραφής της Δημοτικής με ελληνικούς χαρακτήρες. Ήταν όμως η χριστιανική περίοδος, κατά την οποία η αιγυπτιακή, ως ζώσα γλώσσα που χρησιμοποιείτο εκτός της Ελληνικής, θα υιοθετήσει και θα εφαρμόσει, με συστηματικό τρόπο, το ελληνικό αλφάβητο συν 7 σύμφωνα της Δημοτικής για να καταγραφεί, ούτως ώστε να γεννηθεί μια καινούρια γλώσσα. Η κοπτική λοιπόν είναι η τελευταία μορφή της αιγυπτιακής γραφής, μετά τα ιερογλυφικά, τα ιερατικά και τα δημοτικά, με το ελληνικό αλφάβητο και 7 σημεία συμφώνων της Δημοτικής.

Η επιλογή, πρόσληψη και καθιέρωση του ελληνικού αλφαβήτου στη δημιουργία της Κοπτικής οφείλεται προφανέστατα στη επιρροή του ελληνικού πολιτισμού. Η παρουσία των Ελλήνων στην Αίγυπτο δια μέσου των αιώνων, ίδια κατά τη διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων, με την έλευση του Μ. Αλεξάνδρου και την ίδρυση της μεγάλης πόλεως Αλεξανδρείας, επέδρασε καταλυτικά σε όλη την Αίγυπτο,

μετέδωσε πολιτιστικά στοιχεία, διαμόρφωσε τάσεις θρησκευτικές και φιλοσοφικές και εξελλήνισε τους πλέον πεπαιδευμένους εκ των Αιγυπτίων. Μετά μάλιστα και την εξαπλώση της νέας θρησκείας, τη διακοπή των φοβερών διαγμών, την καθιέρωση της ανεξίθρησκίας από τον Μ. Κωνσταντίνο και την επικράτηση του χριστιανισμού η Αλεξάνδρου πόλις αναδείχθηκε σε μία από τις σπουδαιότερες πόλεις της αυτοκρατορίας μαζί με την Κωνσταντινούπολη, την Αντιόχεια και τη Ρώμη.

Η αλήθεια είναι ότι κατά τον 2^ο αι. η Αλεξάνδρεια αναδεικνύεται μαζί με την Αντιόχεια σε πρωτεύουσα του τότε νέου θρησκευματος. Οι εκκλησιαστικές σχολές, οι θεολογικές ζυμώσεις, οι θρησκευτικές έριδες, η ανάπτυξη του γνωστικισμού, οι μεγάλες μορφές των Πατριαρχών Αλεξανδρείας και εν συνεχεία κατά τον 3^ο και 4^ο αι. μ.Χ. η ανάπτυξη του ασκητισμού και του μοναχισμού με τις περίφημες προσωπικότητες της αιγυπτιακής ερήμου, τους μεγάλους ασκητές και πατέρες της εκκλησίας - ενώ παράλληλα η ελληνική γλώσσα υπήρχε ως πρωτότυπη γλώσσα της Βίβλου, των ευαγγελίων, της θείας λειτουργίας και των πατερικών κειμένων, ως και της εκκλησιαστικής ορολογίας - δημιουργούν μία άνευ προηγουμένου απόλυτη κυριαρχία της Ελληνικής την οποία και ομιλούν, εκτός του λαού, οι πεπαιδευμένοι Αιγύπτιοι, οι μοναχοί και οι ασκητές της ερήμου. Έτσι θεωρήθηκε φυσικό και κατέστη πολύ αναγκαίο να αλλάξει το σύστημα γραφής της Δημοτικής και να χρησιμοποιηθεί το ελληνικό αλφάβητο. Αν και δεν είναι γνωστό αν τελικά Κόπτες ελληνομαθείς που ήθελαν να απλοποιήσουν τη δημοτική προέβησαν σ' αυτή την αλλαγή του αλφαβήτου ή Έλληνες που ενδιαφέρονταν πρωτίστως να μπορούν να συνεννοούνται με τους γηγενείς στο πολύ ανεπτυγμένο κατ' εκείνη την εποχή κατά μήκος του Νείλου διαμετακομιστικό εμπόριο και αναζητούσαν μία προσωρινή και πρακτική μέθοδο καταγραφής των αγοραπωλησιών, το βέβαιο είναι ότι από τα τέλη του 3 αι. και στην έναρξη του 4^{ου} αι. μ.Χ. ξεκινά μία γενικευμένη και συστηματική προσπάθεια μεταγλώττισης των λειτουργικών και άλλων χειρογράφων, ασκητικών κειμένων, λειτουργικών και εκκλησιαστικών βιβλίων η οποία αναγκαστικά χρησιμοποίησε, υιοθέτησε και καθιέρωσε τόσο την ελληνική εκκλησιαστική ορολογία όσο και την εισροή εκατοντάδων ελληνικών λέξεων για τον εμπλουτισμό και τη στερέωση της νέας γλώσσας.

Η αλφάβητος των Κοπτών αποτελείται από τα 24 γράμματα της Ελληνικής και 7 σύμφωνια της Δημοτικής. Τα γράμματα της ελληνικής αλφαβήτου είναι κεφαλαία καθόσον εκείνη την εποχή δεν είχε εφευρεθεί εισέτι η μικρογράμματος γραφή. Επίσης φέρεται μεταξύ των γραμμάτων και το παλαιό διπλό γράμμα

στίγμα (στ), το οποίο και σε μας αλλά και στην κοπτική γραφή χρησιμοποιείται πλέον για αριθμηση. Διότι και τούτο πρέπει να τονιστεί, ότι και το αριθμητικό σύστημα των Κοπτών είναι το αρχαίο ελληνικό με τα κεφαλαία γράμματα περισπόμενα. Τα υπόλοιπα 7 συμφωνητικά σημεία της δημοτικής γραφής, που χρησιμοποιούνταν κατ' εκείνη την εποχή από τους Αιγυπτίους, είναι σύμβολα που επιλέχθηκαν για να εκφράσουν ήχους που δεν υπάρχουν στην Ελληνική.

Η μορφή των 24 και των 7 γραμμάτων είναι τέτοια που να δείχνει ομοιόμορφος και να συνάδει και προς την προηγούμενη αιγυπτιακή γραφή, η όλη όμως εικόνα και μορφή είναι ελληνική, ώστε ημπορούμε να υποστηρίξουμε, συνωδά και με όσα αναφέρθησαν ανωτέρω, ότι η κοπτική γλώσσα είναι ελληνογενής, ελληνόμορφος και ελληνοπρεπής. Είναι μία γλώσσα που δημιουργήθηκε λόγω της σε μεγάλη κλίμακα ελληνοτροπίας, ελληνογνωσίας και ελληνοφωνίας των Αιγυπτίων, γαλουχήθηκε λόγω της κατά κόρον πρόσληψης λέξεων από το ελληνικό λεξιλόγιο, καθώς και από την εκκλησιαστική ορολογία και αναπτύχθηκε λόγω του σπουδαίου και μοναδικού φαινομένου της καταγραφής, αντιγραφής και μεταγραφής εκκλησιαστικών και πατερικών κειμένων, έργο που διεξήχθη κυρίως στις ονομαστές κοπτικές Μονές στην έρημο της Νιτρίας, όσο και στις Μονές της Ερυθράς Ερήμου και της ερήμου των περιοχών της Άνω Αιγύπτου.

Η ονομασία επίσης των 24 γραμμάτων είναι η ελληνική, αλλά με την κοπτική ιδιόμορφη προφορά τους. Τα γράμματα έχουν τις εξής ονομασίες, συμπεριλαμβανομένου και του έκτου κατά σειράν γράμματος, ήτοι του αποκαλούμενου στίγματος, επέχοντος, όμως, δύναμη αριθμού και μόνον πλέον: *Άλφα, Βήτα, Γάμμα, Δέλτα, Ει, Σον, Ζήτα, Ητα, Θήτα, Ιώτα, Κάππα, Λάμδα, Μει, Νει, Έκσι, Ο, Πει, Ρω, Σέμμα, Ταυ, Υγύλον, Φει, Κάι, Έπσι, Ω, Σάι, Φάι, Χάι, Χόρι, Σήμμα, Τει, Τζάντζα.*

Η υιοθέτηση του ελληνικού αλφαβήτου, απότοκος φυσικά της μεγάλης επιρροής του ελληνικού πολιτισμού, μαζί και με την πρόσληψη και άλλων πολιτιστικών στοιχείων, διέδωσαν τον ελληνικό τρόπο ζωής και ελληνοποίησαν τους Αιγυπτίους, οι οποίοι και ως χριστιανοί προ της εκκλησιαστικής αποστασιοποίησής τους, συμμετείχαν ως ισότιμα μέλη αυτής της πολυεθνικής κοινωνίας της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, αλλά και ακόμη και στα νεώτερα χρόνια διατηρούν αδελφικές σχέσεις με τους αιγυπτιώτες αφού μάλιστα όλες σχεδόν οι οικογένειες των ελληνικών παροικιών της Αιγύπτου είναι μεικτές και υπάρχουν μία ανεξήγητη, άλλως πως, αγάπη και αλληλεγγύη όλων των Αιγυπτίων προς την Ελλάδα και τους Έλληνες.

Ο ΚΑΒΑΦΗΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΟΥ ΚΛΕΙΣΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

Του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου

Γ' ΜΕΡΟΣ

ΜΟΡΦΕΣ

Υστερα από την Αλεξάνδρεια, η Αντιόχεια, μια παράλληλη «πολιτεία». Ο Γ. Βαλέτας, σε σύντομο μελέτημά του με τον τίτλο «Καβάφης ο Αντιοχεύς» παρατηρεί πως στα 1918, διαβάζοντας ο Καβάφης το βιβλίο του Γρ. Παπαμιχαήλ «Εκκλησία και Θέατρο», «τυπωμένο το χρόνο εκείνο στην Αλεξάνδρεια από το πατριαρχικό τυπογραφείο», «πρωτογνώρισε την Αντιόχεια της εποχής του Ιουλιανού κι απ' αυτό πήρε αφορμή να την πλησιάσει και να τη μελετήσει βαθύτερα από άλλες πηγές». Και συμπληρώνει: «Η μεταγενέστερη κ' εξ αφορμής του βιβλίου αυτού ανάγνωση των Επιστολών του Ιουλιανού ξαπλώνει την ιστορική εμπειρία του Καβάφη προς τους σοφιστές και την ψυχολογία των εθνικών. Τα μετά το 1920 ιστορικά ποιήματα του Καβάφη στρέφονται γύρω στην εποχή και στο πρόσωπο του Ιουλιανού και γύρω στην Αντιόχεια. Είναι τα περισσότερα... Από τα 1920, που φεύγει στην

Αντιόχεια, ανοίγει τους ιστορικούς της ορίζοντες, γεωγραφική του εποπτεία πλαταίνει και πηγαινοέρχεται νοσταλγός και θαυμαστής στα πέρατα της επικρατείας των Διαδόχων, απομνημονεύοντας και υπομνηματίζοντας την εκπολιτιστική της επίδραση, την κοσμοπολίτικη της αποστολή, την ιδιότητα, κοινωνική και πνευματική ζωή της... Σ' αυτόν τον κόσμο τοποθετούσε ο νεοαλεξανδρινός ποιητής την ψυχική και αισθηματική του πατρίδα-πατριωτικό του όραμα και τις αισθητικές του προτιμήσεις. Έγινε μελετητής, επικός του κόσμου αυτού, ανάμεσα στα δύο μεγάλα κέντρα του, τη σοφή Αλεξάνδρεια, την αγυπτιακή και μεσογειακή, τη χαρούμενη Αντιόχεια, την ασιατική, την πανελληνιστική. Η πρώτη ήταν μητέρα του, η δεύτερη ερωμένη του... Το τελευταίο ποιήμα του επιγράφεται «Εις τα περιχώρα της Αντιοχείας». Εκεί πέθανε. Εκεί πρέπει ν' αναζητηθεί ο τάφος του τελευταίου αυτού ελληνοχριστιανού της Αντιοχείας της «παλαιόθεν Ελληνίδος». Πρέπει να έσβησε με το όραμα και με το όνομά της στα χείλη, γιατί αυτή του δίδαξε τη χάρη και τη δύναμη του ελληνισμού και απ' αυτήν ξάπλωσε την επική εποπτεία του ως τον Υδάσπην και τα Πάταλα». Θα ήθελα να παρατηρήσω σε τούτα, σωστότατα κατά πολλά, πως η Αντιόχεια εμφανίζεται για πρώτη φορά στην ποίηση του Καβάφη πριν από τα 1911, στο ποίημα του «Ούτος εκείνος» και πως κάπως τολμηρό είναι να υποθέσουμε, πως γύρω στα 1920 δημιουργείται η πανελληνιστική συνείδηση του Καβάφη τη στιγμή που έχουμε πριν από τα 1911 γραμμένα ποιήματα σαν τον «Βασιλέα Δημήτριον», τη «Σαστραπειά», τον «Γιανέα γλύπτη», στα 1911 τούτον, ένα χρόνο αργότερα τον πιο χαρακτηριστικό «Φιλέλληνα», στα 1914 τον «Λυσίου Γραμματικού τάφον», στα 1915 τον «Οροφέρνην», τη «Μάχη της Μαγνησίας» και τη «Δυσιπέσκεια του Σελευκίδου», στα 1916 το «Ενώπιον του αγάλματος του Ενδυμίωνος», στα 1917 το «Το εν πόλει της Οσροηνής», το «Ένας θεός των», το 1918 το «Εις το επίνειον», τον «Αριστόβουλον» και στα 1919 το «Δημητρίου Σωτήρος» (162-150πΧ). Σ' όλα τα ποιήματα τούτα, λίγο ως πολύ, υπάρχει ένας πλατύτερος ελληνισμός, ο μικρασιατικός, ο συριακός

ελληνισμός- η Σελεύκεια, η Αντιόχεια κι ακόμα μακρύτερα οι βάρβαρες χώρες που ένιωσαν την πλουσιόδηρη αναστασία του πνεύματος των Ελλήνων κι ευλογήθηκαν από την ελληνική ομορφιά και την ελληνική σοφία. Ούτε ακόμα θα πρέπει να εξαρτηθεί η πλατύτερη ελληνικότητα του Καβάφη από το διάβασμα ενός βιβλίου, όσην εντύπωση κι αν του έκαμε τούτο κι όσες αφορμές κι αν του πρόσφερε ν' απλώσει τη σπουδή του σε μεγαλύτερους ομόκεντρους κύκλους. Αναμφισβήτητο, ωστόσο, παραμένει πως η Αντιόχεια συναγωνίζεται την Αλεξάνδρεια, στην αγάπη του Καβάφη από τα 1919- 1920 και πέρα. Η τριφυλή ασιατική πολιτεία γίνεται το δεύτερο λίκνο του ιδεώδους του ύστερα απ' τη φημισμένη πρωτεύουσα των Πτολεμαίων.

Με τα καλά κρασιά, και μες στα ωραία ρόδα την νύχτα θα περάσω, η Αντιόχεια με αφήκει. «Εύνοια του Αλεξάνδρου Βάλα», 1921 Ο νέος Αντιοχείς- είπε στον βασιλέα

«Μες στην καρδιά μου πάλλει- μια προσφιλής ελπίς, οι Μακεδόνες πάλι - Αντίοχε Επιφανή, οι Μακεδόνες είναι- μες στη μεγάλη πάλη. Ας ήταν να νικήσουν- και σ' όποιον θέλει δίδω τον λίκοντα και τους ίππους,- τον Πάνα από κοράλλι, και το κομψό παλάτι,- και τους εν Τύρω κήπους, κι όσ' άλλα μ' έχεις δώσει,- Αντίοχε Επιφανή». «Προς τον Αντίοχον Επιφανή», 1922

Στίχοι του νέου Τεμέθου- τον ερωτοπαθούς. Με τίτλον «Εμονίδης» - του Αντίοχου Επιφανούς ο προσφιλής εταίρος ένας περικαλλής νέος εκ Σαμοσαίων..... Εμείς οι μνημένοι οι φίλοι του οι στενοί εμείς οι μνημένοι γνωρίζουμε για ποιόνα εγράφησαν οι στίχοι. Οι ανίδεοι Αντιοχείς- διαβάζουν, Εμονίδη. «Τέμεθος Αντιοχείς 400π.Χ», 1925

Δόκιμη σοφιστή- που απέρχεται εκ Συρίας και περί Αντιοχείας- σκοπεύεις να συγγράψεις, εν τω έργω σου τον Μέβη- αξίζει ν' αναφέρεις. Τον φημισμένο Μέβη- που αναντιρρήτως είναι ο νέος ο πιο ευειδής,- κι ο πιο αγαπηθείς σ' όλην την Αντιόχεια. «Σοφιστής απερχόμενος εκ Συρίας», 1926

Ήτανε δυνατόν ποτέ ν' απαρνηθούν την έμορφή τους διαβίωση την ποικιλία των καθημερινών τους διασκεδάσεων το λαμπρό τους θέατρο όπου μια ένωση εργάνοντο της Τέχνης με τις ερωτικές της σάρκας τάσεις! Ανήθικοι μέχρι τινος- και πιθανόν μέχρι πολλού- ήταν. Αλλά' είχαν την ικανοποίηση που ο βίος τους ήταν ο περιλάλητος βίος της Αντιόχειας, ο ενήδονος, ο απόλυτος καλαίσθητος.

Ένας Γέρος

Είς κερταίον τῷ φρονί τὸ μέγα μέγα
συρίαι εἰς ἑσπέρην καθέτις ἕνα γέρος
μὲ μίαν ἐπιφάνειαν ἑσπέρην καὶ χερσὶν ἐπιφάνειαν

Καὶ μίαν εἰς ἄλλαν ἑσπέρην τὴν καλοφύειαν
εὐαίτην πρὸς χρὴ χερσὶν τὴν ἁγίαν
τῷ ἄχρ καὶ ἄνταρ καὶ γέρος, ἡ ἑσπέρην

Ἔσπερος τῷ γέροντι τῷ κούδῳ τὸ κούδῳ
Κ' ἂν ταύτου ὁ κούδῳ τῷ ἴθῳ τὸν γέροντι
ταύτου τὸ κούδῳ γέροντι, τὸ κούδῳ γέροντι.

Καὶ συγχωρεῖν ἡ ἑσπέρην πρὸς εὐν ἑσπέρην
καὶ τῷ τῷ ἐπιφάνειαν ταύτου - εὐ ἑσπέρην -
τῷ γέροντι τῷ ἄχρ ἑσπέρην ἑσπέρην κούδῳ

Θυμῶν ἑσπέρην τῷ γέροντι καὶ πρὸς
καὶ ἑσπέρην τῷ ἑσπέρην τῷ γέροντι
καὶ ἑσπέρην χερσὶν τῷ ἑσπέρην

..... ἑσπέρην τῷ γέροντι τῷ κούδῳ καὶ ἂν θυμῶν
ὁ γέρος ἑσπέρην καὶ ἀποφάνειαν
εὐ κερταίον ἀποφάνειαν τὸ ἑσπέρην

Κ. Π. Καβάφης

«Ο Ιουλιανός και οι Αντιοχείς», 1926

Και τούτο, που συμπληρώνει το προηγούμενο: **Κανχιέται η Αντιόχεια- για τα λαμπρά της κτίρια, και τους ωραίους της δρόμους- για την περί αυτήν θαυμάσιαν εζοχήν,- και για το μέγα πλήθος των εν αυτή κατοίκων. - Κανχιέται που είν' η εδρα ενδόξων βασιλέων- και για τους καλλιτέχνας και τους σοφούς που έχει,- και για τους βαθύπλουτους και γνωστικούς εμπόρους.- Μα πιο πολύ ασυγκρίτως απ' όλα, η Αντιόχεια- κανχιέται που είναι πόλις παλαιότεθεν ελληνίς του Άργους συγγενής: απ' την Ιώνη που- ιδρύθη υπό των Αργείων αποίκων προς τιμήν- της κόρης του Ιναχού. «Παλαιότεθεν Ελληνίς», 1927**

Το ποίημα τούτο, που ολόκληρο το έχω μεταφέρει εδώ, μας προσφέρει ολόσωμη την οπτασία που έβελξε τον Καβάφη, την οπτασία μιας πρόσχαρης, όμορφης και σοφής και πλούσιας ελληνικής πολιτείας, «μοιραίας», καθώς την ονομάζει σ' ένα άλλο του ποίημα [«Ας φρόντιζαν», 1930], ενός κέντρου ράθουμου και ηδονικού βίου, γεμάτου καλαισθησία, ανάμεσα σ' ένα κόσμο, που είχε χάσει την πίστη του, που έψαχνε να βρει μια πίστη και που δεν

είχε αγαθό πολυτιμότερο από την παρούσα του ώρα.

Μα έρχεται η ώρα, που ο κόσμος στενεύει περισσότερο, που σφιχτότερα περιζώνει το άτομο ο κλειστός χώρος. Δεν είναι πια η μεγάλη πολιτεία που του ταιριάζει. Είν' ένας δρόμος μονάχα, ένα μαγαζί, ένα σπίτι, ένα κάθισμα, κάμαρες χωρίς παράθυρα, κατατόπια περιφραχτα από πανώψηλα τείχη:

ΣΤΟΝ ΙΔΙΟ ΧΩΡΟ

Οικίας περιβάλλον, κέντρων, συνοικίας που βλέπω κι όπου περπατώ χρόνια και χρόνια. Σε δημιουργήσα με σε χαρά και με σε λύπη: με τόσα περιστατικά, με τόσα πράγματα. Κ' αισθηματοποιήθηκες ολόκληρο, για μένα. Οι πέντε τούτοι χαρακτηριστικοί στίχοι, γραμμένοι στο ηλιόγερα, στα 1929, διατυπώνουν μια καταδίκη και μια παρηγοριά. Ο ποιητής, απελπισμένος, αισθάνεται πως στάθηκε σ' ολάκερη τη ζωή του ένας άνθρωπος του κλειστού χώρου. Ονειρεύεται ίσως τους ατέρμαντους ορίζοντες, τις ανοιχτές θάλασσες, τους μεγάλους κάμπους, τα βαθύσκια δάση, τη φύση, που στερήθηκε, μπορεί θεληματικά, μπορεί κι αθέλητα- ποτέ δε θα μπορέσει να μάθει κανείς τι από μόνος του επιχειρεί και τι προσταγμένο εκπληρώνει- τις αναρίθμητες μέρες που σπατάλησε γυροφέροντας στους ίδιους δρόμους, στα ίδια κέντρα, στα ίδια σπίτια. Σ' ένα από τα πρώτα του ποιήματα, «Τα παράθυρα», το είχε ήδη προσέξει τούτο και το είχε εκφράσει σε στίχους επιγραμματικούς, γεμάτους δραματική ουσία. Τριγυρούσε και τότε σε κάμαρες σκοτεινές, χωρίς παράθυρα, χωρίς φως, σκλάβος του εαυτού του, μονωμένος από τους ολόγυρά του ανθρώπους:

Μα τα παράθυρα δεν βρίσκονται, ή δεν μπορώ να τα βρω. Και καλλίτερα ίσως να μην τα βρω. Βρισκόταν στα νιάτα του τότε. Η ζωή ήταν όμορφη και ηδονική και μέσα στις κατάκλειστες κάμαρες- ίσως οι κατάκλειστες κάμαρες να την έκαναν κιόλας τόσο όμορφη και ηδονική. Μα μήπως και η ηδονή κα μάλιστα η αδιάκοπη συλλογή της ηδονής δε γίνεται ένας αφόρητος επιάλτης στο τέλος και δεν ποθεί η ψυχή λίγο φως, ένα παράθυρο ανοιχτό; Ναι, μα ίσως το φως θάναι μια νία τυραννία.

*Ποιος ξέρει τι καινούρια πράγματα θα δείξει. Ύστερα από τόσα χρόνια, ξαναγυρίζει στην ίδια σκέψη. Μα τώρα είναι κάπως παρηγορημένος, γιατί μεσολάβησε η πολύχρονη εξοικείωση με τον κλειστό χώρο, γιατί υπάρχει πια σημάδι του περιγύρου που να μην έχει ντυθεί την ψυχή του Καβάφη, τη θύμησή του και τη λαχτάρα του. Το ρήμα **αισθηματοποιήθηκες**, τόσο επιτήδεια βαλμένο στον τελευταίο στίχο, εκφράζει τη μόνη θεμιτή δικαίωση του κλειστού χώρου. Όταν το αντικείμενο γίνεται **αίσθημα**, μεταμορφώνεται δηλαδή σε μια ζωντανή*

παρουσία, η απόστασή του από το αισθανόμενο υποκείμενο καταλύεται και ο δεσμός της μυστικής ανταπόκρισης αποκατασταίνεται αδιάσπαστος. Μα και τούτη η παρηγοριά δεν είναι μόνιμη. Γιατί πέρα από το στενό περίγυρο, το αισθηματοποιημένο, υπάρχει πολύς τόπος για μοναξιά. Ο Καβάφης την προαισθάνθηκε, τη δοκίμασε και την επένθησε τούτη τη μοναξιά. Στα 1913, σε ηλικία που μόλις αρχίζουν να τσακίζουν τα νιάτα, βλέπει μπροστά του, σε οραματική προϋπάντηση, το γέροντα που θα είναι ο ίδιος ύστερα από χρόνια:

Εξαντλημένος και κυρτός,

Σακατεμένος απ' τα χρόνια, κι από καταχρήσεις, σιγά βαδίζοντας, διαβαίνει το σοκάκι. Δεν του απομένει παρά μονάχα η ελπίδα, πως θα ζήσουν οι στίχοι του στο στόμα των νέων: Έφηβοι τώρα τους δικούς του στίχους λένε. Στα μάτια των τα ζωηρά περνούν οι οπτασίες του. Το υγιές, ηδονικό μυαλό των,

η εύγραμμη, σφιχτοδεμένη σάρκα των, με την δική του έκφραση του ωραίου συγκινούνται. «Πολύ σπανίως»

Ο Καβάφης έζησε ολάκερο το δράμα της ανθρώπινης μοναξιάς. Το προαισθάνθηκε, μα δε μπόρεσε να το ξεφύγει. Είχε αποθέσει τον πόθο του και την αγάπη του σε τούτη τη γη. Και όχι σαν ανέμελος χαροκόπος. Σαν ακόλαστος γεμάτος σοφία και γνώση. Αν δεν κάτεχε τον ακοίμητο δαίμονα, θα μπορούσε να ζήσει και να πεθάνει βέβαιος για τον εαυτό του. Μα τότε, τι βοήθερο, τι περισσότερο ανθρώπινο, τι αληθινά ελκυστικό, έξω από την αμφίβολη χαρά της στιγμής, θα μας πρόσφερε η ποίησή του; Εκείνο που αναμφισβήτητα την αξιοποιεί είναι το άρωμα της φιλοσοφημένης περιπάθειας και της φιλοσοφημένης απαισιοδοξίας που αναδίνει, αυτό το κλίμα της ματαιότητας που το συναπαντούμε σε κάθε κυμάτισμά της αυτή η άπειρη νοσταλγία για τη διάρκεια, που είναι η νοσταλγία της ανθρώπινης στέρησης και της ανθρώπινης γόμνιας. Ο ποιητής μας δίνει συχνά την εντύπωση του φυλακισμένου που τρεμάμενος και ανήσυχος πηγαινόεργεται πάνω στα χνάρια των βημάτων του, μέσα στο στενό και μουχρωμένο κελί του. Υπομονετικά διακοσμεί τους άχαρους τοίχους με λογής- λογής παιχνίδια της φαντασίας του, με οράματα γεμάτα φώτα και ομορφιά. Σαν να πλαταίνουν και ν' ανεβαίνουν σε ύψη οι τοίχοι. Μα η νύχτα έρχεται και τα οράματα διαλύονται και το βήμα του φύλακα ηχεί, βαρύ στα παγερά λιθόστρωτα των σκοτεινών διαδρόμων. Το γεμισμένο κορμί υποφέρει φρικτά. Και περίλυπη συμμαζεύεται στη φοβερή μοναξιά της η ψυχή, που σε τούτο ανάθεσε «την πάσαν ελπίδα» της.

ΤΕΛΟΣ